

Archeologie českých zemí – raný a vrcholný středověk

1. Úvod - definice, chronologie,...

- **F. Petrarca** (1304-1374) použil termín „**medium tempus**“ (věk středu)
„*Epistulae metricae 3.33.5*“
- ... pro označení „**meziobdobí**“ mezi „**skvostnou**“ antikou a jeho „**přítomností**“ („*historia antiqua*“ a „*historia nova*“ spojení:
- **negativní pohled** na období ... „**průkopník**“ koncepce = „**temné časy**“ (dark ages)
- pozdější badatelé další podobné výrazy ... „*media tempora*“, „*media tempestas*“, „*medium aevum*“
- **L. Bruni „Aretino“** (1370-1444) – „*první moderní historik*“
- v díle „*Historiarum Florentinarum Libri XII*“ - rozdělil dějiny lidstva na:
 - **starověk – středověk - novověk**
- ... ale vymezil je jinými daty než pozdější autoři

DVOŘÁK, Tomáš, Lukáš FASORA a kol., 2014. *Úvod do studia dějepisu. 1. díl*. Brno: Masarykova univerzita. s. 36-37. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/130405>

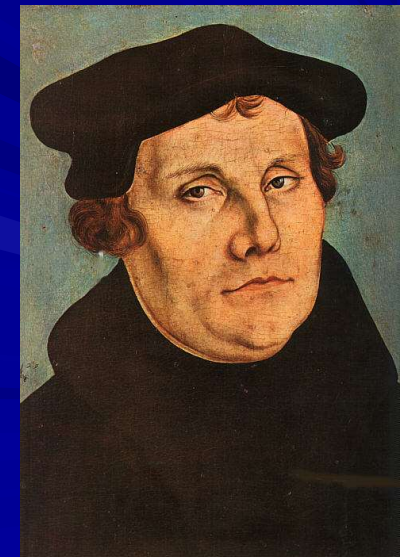
Středověk – „počátek“

- obecně jako **počátek středověku** označován **rok 476**
... tehdy poslední západořímský císař odevzdal korunu germánskému náčelníkovi Odoakerovi, který insignie odeslal východořímskému císaři do Konstantinopole
- **není to přelomová hranice** ... ale součást **delétrvajícího procesu**:
 - demografický pokles - 1 mil (4 stol.) ... 20 tis obyvatel
 - centrum Říma – „kamenolom“ pro stavby a Forum Romanum – „pastva pro kozy“
- ... a např. některé instituce fungují dál:
 - Koloseum (na lov zvířat) – do r. 523
 - velké lázně – do r. 535 / 554
 - senát – do r. 580 / 590 ?
- **jiné alternativní „počátky“**:
 - 313 – edikt milánský
 - 375 – vpád Hunů
 - 378 – bitva u Adrianopole
 - 395 – rozdělení říše
 - 410 – dobytí Říma Visigóty
 - 451 – bitva na Katalaunských polích
 - 455 – vyplenění Říma Vandaly

Středověk – konec

- obecně 1492 (dokončení rekonquisty a objevení Ameriky)
- jiné alternativní konce:
- 1448 – počátek sériového používání knihtisku
- 1453 – dobytí Konstantinopole Turky
- 1517 – vystoupení M. Luthera

Stručné milníky středověké archeologie

- 19. století ... romantismus ... obecně zvýšený zájem o „národní“ identitu a minulost
- počátky „moderních“ výzkumů středověkých památek v 2. pol. 19. století (nejdříve viditelné stavební památky - hrady, kostely, města ...)
- fr. stavební historik **E. E. Viollet-le-Duc** – restaurování památek, dnes „kritizované“ (katedrála *Notre-Dame* v Paříži, bazilika *Saint-Denis*, opevnění *Carcassone*, ...)
- 70. léta 19. stol. - první archeologické výzkumy (hrad Canossa, kostel Sant'Ilario d'Enza, věž Bismantova, ...)
- 1881-96 – angl. **A. Pitt-Rivers** – mj. výzkumy raně středověkých lokalit, metodologie
- vzedmutý nacionalismus výrazně ovlivňoval především archeologii v Německu ...
... na přelomu 19./20. století (G. Kossina) – hledání germánských kořenů (mj. metoda „sídelní archeologie“) ... později navazovaly vykopávky *Deutsche Ahnenerbe*
- od 1938 – anglosaské královské pohřebiště *Sutton Hoo* (amatér B. J. W. Brown)
- 1952 – přelomový výzkum ZSV (zaniklé středověké vesnice) *Wharam Percy* (M. W. Beresford, J. Hurst)
- 1956 - založení *Society for Medieval Archeology*

Středověká archeologie aneb medievální archeologie

Okruhy výzkumu:

- a) dějiny bádání a metodologie
 - b) environmentální aspekty (archeobotanika, archeozoologie, geoarcheologie, paleoklimatologie, ...)
 - c) sídelní struktura, její charakteristika a vývoj
 - a) sídlištní síť, vesnice, dům a jeho zařízení, plužina,
 - b) město, terminologie, právní status, urbanizmus, parcela, dům
 - d) hospodářství (paleoekonomika) - zemědělství, řemesla, obchod ... vztah k environmentálním podmínkám
 - e) hmotná kultura
 - f) těžba, zpracování a distribuce surovin a polotovarů
 - g) komunikace a obchod
 - h) válečnictví a fortifikace (kastelologie)
 - i) kultura, umění, vzdělání a zábava
 - j) náboženské aspekty – sakrální architektura, pohřební rítus, devocionálie, odraz věrských představ, ...
 - k) antropologické, demografické ale i sociální aspekty
 - l) etnicita a interetnické kontakty
- ... a další ...

Determinanty (raného) středověku

Základní ideová východiska – antické tradice, barbarské vlivy, křesťanství

- císařská moc:
 - přežívá na Východě – Konstantinopol
 - pád na Západě ... obnovení 800 (Karel Veliký)
 - posléze **mocenská, náboženská a kulturní dualita**
- přežívající kulturní „vzpomínky“ na Římskou říši
- **barbarizace a rustikalizace** všech aspektů života
 - osídlení, zemědělství, řemeslná výroba má často „pravěký“ charakter
 - občinová (kmenová) ale i **rostoucí panovnická držba půdy**, ...
 - úpadek měst – polozemnice v ruinách římských měst
 - úpadek dálkového obchodu, komunikací ...
 - naopak vyšší mobilita barbarských kmenových komunit
- **křesťanská nauka o trojím lidu** – „*ty se modli, ty bojuj a ty pracuj*“
- **latina** – kulturní unifikační prvek rozvrácené Z Evropy
- **kněží zpravidla zajišťují administrativu** barbarských království
- **biskupové** často představují přežívající **regionální authority**
- růst prestiže římského biskupa ... **rostoucí moc papeže** x později v opozici k císaři
- **vymezení se vůči „jiným“** (pohanům, ariánům, kacířům, ortodoxním, islámu, židům ...)

Feudalizace společnosti

- **ekonomická základna** společnosti – **zemědělství**
- drtivá část populace na venkově
- **jednoduché až primitivní obdělávání** (pouze kypření rádlím) - malé výnosy u obilí
- **dvoupolní systém** – ½ půdy oseta a ½ úhor (pastva dobytka + hnojení)
... od 9./1. stol. – 3polní systém ... ve 12. až 13. stol. převlád
- **feudalizace:**
 - postupný přechod od občinové držby půdy k feudální (vrcholný středověk)
 - **panovník dával půdu (léno) svým družiníkům a sužebníkům** (ale i církevním institucím), **s nichž se stávali velcí vlastníci půdy** a panovníkovy vazalové (leníci)
 - ... část půdy obdrželi menší vlastníci ... tj. „leníci větších leníků“
- **šlechtická (vrchnostenská) půda - dominikál**
- ... část půdy měli v pronájmu rolníci – **rustikál** ... a to za naturální a finanční dávky a za roboty na dominikálu
- tak se vytvářel – „pyramidálně“ uspořádaný **lenní systém** feudální společnosti

Kolem r. 800 – předěl přechodné období / „vlastný“ raný středověk

předrománský sloh - vliv Byzance, Orientu, islámu... / románský sloh

- 800 – korunovace Kala Velikého – „obnovení“ Z. císařství
- ... karolinská a ottonská renesance

Plaque de reliure en ivoire, Reims, dernier quart du IXème siècle.
Musée de Picardie à Amiens.

<http://www.100megsfree2.com/jjscherr/jacques/images/E2103.jpg>

Přelom – raný a vrcholný středověk

- Z Evropa – cca pol. 11. stol., u nás přelom 12./13. stol.

• **inovace v zemědělství**

- 3-polní systém (rotace jař – ozim – úhor)
- těžký pluh s asymetrickou radlicí – obracení půdy
- ... vliv na dlouhé plužiny a půdorysy vesnic
- vodní a větrné mlýny

• **velká kolonizace** – venkovská, městská, hornická

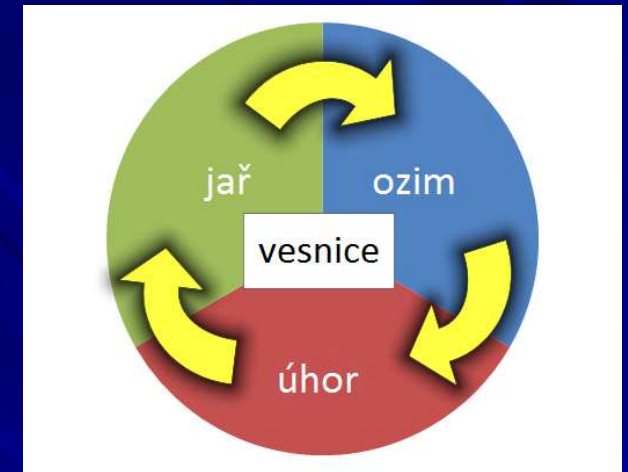
- **německá** - Pomořany, Meklenbursko, Slezsko, Polsko, Prusy, Livonsko, Čechy, Morava, h. Uhry, Sedmihradsko,...

• **reorganizace a zhuštění sídlištní sítě**

• **vznik „kolonizačních“ vesnic** s normativními půdorysy

- **vznik měst** ... rozmach specializované řemeslné výroby

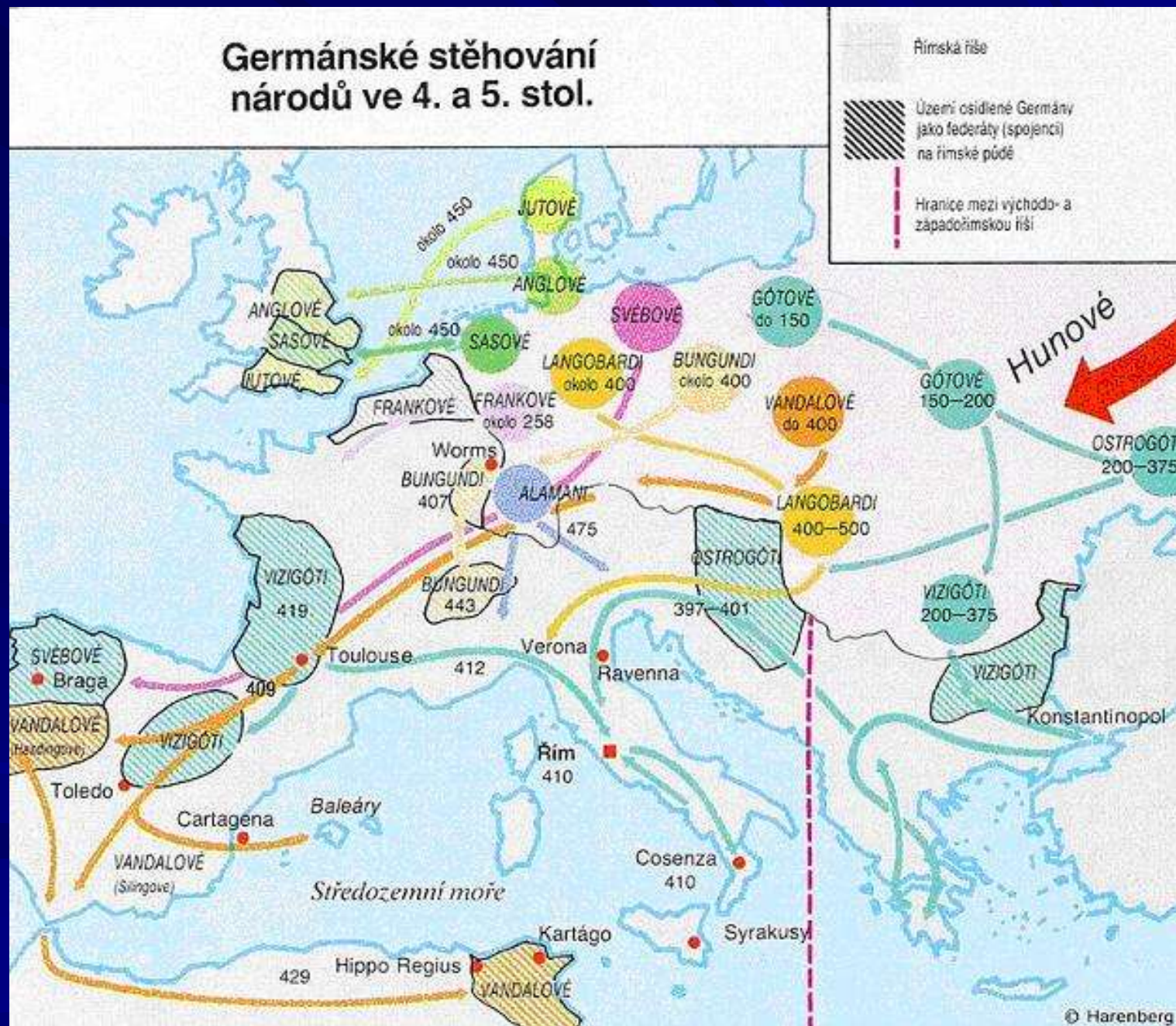
- další projevy: **nástup gotiky**, rozmach hradní architektury, reformované řády (cisterciáci, premonstráti), **žebravé** (kazatelské) **městské řády** (dominikáni, františkáni), vznik univerzit, křížové výpravy

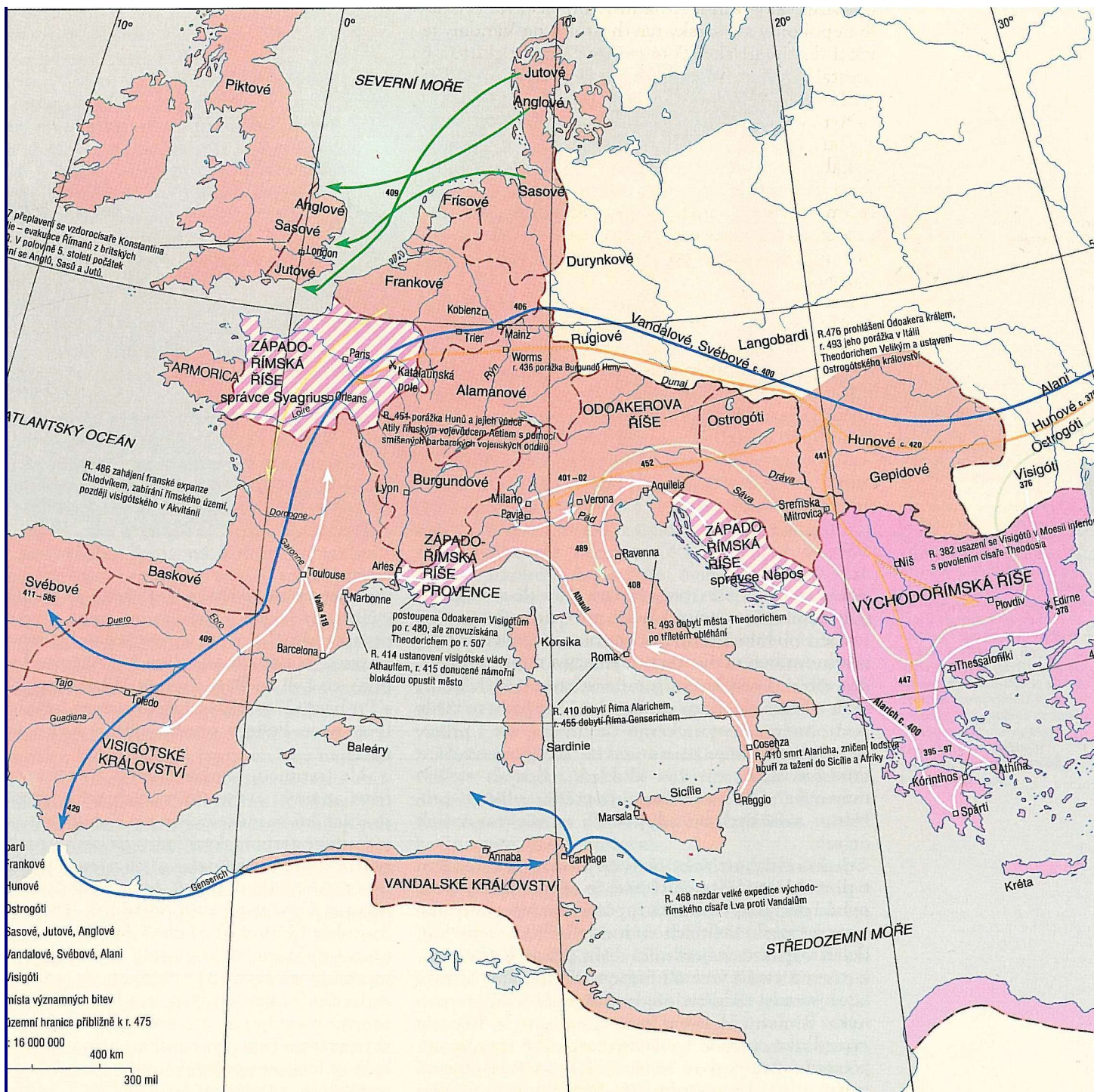
Evropa - pozdně římské období – konec 4. stol.

„války o podobu Evropy“ - germánské stěhování národů

Evropa po pádu Římské říše - konec 5. stol.

Pozdější etnické pohyby

- „slovanské“ stěhování národů
- ale i Bulhaři, Avaři, Ugrofinové...

- ◆ sites slaves de l'époque hunnique (fin IVe-première moitié du Ve s.)
- ▲ sites avars (VIe-début VIIIe s.)
- sites turco-bulgares (VIe-début VIIIe s.)
- Ladoga : centre proto-urbain du VIIIe s.

- cultures slaves :
 - 1 Prague-Korčak
 - 2 Pen'kovka
 - 3 Koločin
- cultures baltes ou balto-slaves :
 - 4 Tušemlja
 - 5 Moščino
 - 6 culture des « longs kourganés » (phase ancienne)
- cultures baltes :
 - 7 sites des Baltes de la région de la mer Baltique
- cultures finnoises :
 - 8 culture des « nécropoles à clôtures de pierres »
 - 9 culture de D'jakovo
 - 10 culture de Mordva
 - 11 culture de Muroma

Evropa – 8. stol.

Evropa – 12. stol.

<http://www.panovnici.estranky.cz/img/original/547/evropa-12.-stoleti.jpg>

Východořímský dědic – „Byzanc“

Muslimská varianta Evropy

- 711 – 732 – 750 – 1000
- 1040 – 1147 – 1260 – 1492

